Сяго́ньня мы жывем і ўдзень мы блудзім
Над маскай, асьляпляючаю нас,
І што сказаць самім сабе і людзям —
Ня ведаем, ня можам, хоць і час.

. . . .

Там чутна „Беларусь!“ там — „незалежнасьць“,
А там — „паўстань, прыкладнае!“ Ну, а мы?
Мы ў страху... дум крутня... размежнасьць...
Бяз толку крыльлем хлопаем, як цьмы. (Перад будучынай).

Параўнайце гэтыя словы з кароткім, выразным памфлетам Чарота аб «Белым доме». Сэнс іх адзін.

Розьніца паміж Чаротам і Купалам тая, што Купала не знаходзіць нікуль што адказу на свае запытаньні, а Чарот знаходзіць.

Ён проста адказвае. Ён разам з «босымі» — чырвонымі:

Пану даволі служыць
Вось наша заданьне!

. . . .

Давайце *усе разам* змаганьне,
Покуль ня зьнішчым старое...

Вось што гавораць босыя. І тут мне здаецца служачыць доўга ня трэба, бо гэтае тлумачэньне праўдзівае.

Вось і ўсе тыя снарады, якія выпусьціў г. Жылуновіч, каб даказаць, што з «Босых на вогнішчы» трэба зьняць пролетарскую вопратку і надзець хуліганскую. як бачыце, сябры крытыкі і паважаныя чытачы, ўсе гэтыя снарады набіты ня порахам, а... гарохам. Можна было-бы прывясьці яшчэ шмат, шмат прыкладаў з «Босых», якія нам гавораць аб тым, што паэма — гэта малюнак з вялікай пролетарскай рэвалюцыі на Беларусі, як праўдзівы, рэальны адбітак, а не сымболістычны, індывідуальны твор Чарота.

Падвядзем вынікі. Паэма «Босыя на вогнішчы» гэта — паэма ядынага рэвалюцыйнага фронту, які кіруецца камуністамі. З гэтага боку яна зусім ***вытрыманая у пролетарскай ідэолёгіі паэма***. Чарот быў настолькі паэтам масаў, паэтам паўстаньня, што не забыўся, нават, і адсталых кабет, пра якіх так сама праўдзіва напісаў:

Звонкаюць бабы паніху:
Цяпер мо' і нам добра будзе —
Забудзем бяду ўсю і ліха.

Няхай не сярдуе на мяне З. Жылуновіч, калі я скажу, што ён не зразумеў у паэме самага галоўнага — пафасу ядынага фронту ў часы грамадзянскай вайны, а пабачыў у босых тое, што бачаць меншавікі — «зладзеяў». Над вывадамі яго крытыкі падніменца любы ня толькі меншавік, а, нават, любы белагвардзеец, абы толькі выкінуць цэль і ідэі гэтага маладога песьняра, згвалтаваць, апаганіць вялікі мастацкі твор эпохі рэвалюцыйнага часу і яго герояў — «босых», *якія мільёны*, і якія маюць права паўстаць і скінуць стары сьвет, зламаць яго, зраўняць з зямлёю і замест старога свету пабудаваць новы, працы палац.

М. Маразоўскі.

Краяведаньне і Універсітэт у Савецкай Беларусі.

Агульна ведама, як далёка стаяла школа перадрэвалюцыйных часоў ад жыцьця, як мала клапацілася аб яго патрэбах. Гэта асабліва выяўлялася ў занядбаным палажэньні краяведаньня, справы навуковых дасьледаў прыроды, эканомікі, гісторыі і т. д. паасобных краінаў. Рэзультатам гэтага занядбаньня было тое, што вялікія прыродныя багацьці Расіі заставаліся і дагэтуль ня толькі нявыкарыстанымі, але і нязьведанымі: гэта-ж у свой чарод адбівалася і ў слабым разьвіцьці прамысловасьці і ўвогуле вытворчасьці народнае працы. Такое палажэньне магчыма было пры панаваньні жменькі эксплёататараў: свае зыскі яны атрымлівалі як з сытага працаўніка, так і з галоднага, як пры высокай прадукцыйнасьці працы, так і пры нізкай. Інакшай да справы адносіцца пролетарыят, узяўшы ў свае рукі ўладу. Ён зацікаўлены ў максімальным выкарыстаньні сілаў прыроды, у максімальнай прадукцыйнасьці працы, бо гэтым дасягаецца дабрабыт працаўніка, прысьпяшаецца эканамічная эволюцыя, ствараюцца належныя варункі для поўнага зьдзейсьненьня сацыялістычнае гаспадаркі.

З гэтае-ж прычыны са дня перамогі пролетарскае рэвалюцыі пачаўся шырокі роскві́т краяведаньня ў Расіі. У правінцыі, там паадчынялася шмат новых вышэйшых школаў, якія распачалі навукова-дасьледчую працу, назакладалася маса краяведных таварыстваў, журналаў і г. д., зьявілася імкненьне асьвятліць навуковым дасьледам кожны закутак, кожны кавалак зямлі. Кіраўнічыя органы работніцка-сялянскае ўлады добра разумеюць, што толькі ў такой працы адзіны спосаб падняцьця вытворчасьці ўсяе староны. Географія фізычная і эканамічная, этнографія ды іншыя сумежныя навукі прыцягнулі да сябе ўвагу ўсяго сацыялістычнага грамадзянства. Школьныя праграмы Савецкае Расіі адводзяць географіі, як найбліжэйшай да жыцьця навукі, наймацней пашыраючай кругагляд дзяцей, першае месца. У вышэйшых школах выкладаньне гэтае навукі пашыраецца і ўрэшце ствараецца ў Петраградзе спэцыяльная вышэйшая навукова-вучэбная установа — Географічны Інстытут. У вё всім гэтым, апрача належнае даніны пэдагагічнаму значэньню географіі, відно імкненьне даць шырокі размах разьвіцьцю краяведаньня, як асновы ўсякае эканамічнае дзейнасьці.

Здавалася-б, што ў нас, у Беларусі, краяведны рух павінен-бы быў асабліва яскрава выявіцца. Няведамасьць нашага краю — агульна-вядомы факт. Тады, як у цэнтральнай Расіі на 50 і больш гадоў працавала земства, праводзячы цэлы шэраг найважнейшых дасьледаў (успомнім хоць-бы дасьледы грунтоў, бюджэтныя і іншыя), у нас нічога падобнага ня было. Толькі ў самыя апошнія часы пачаў забірацца масавы статыстычны матар'ял, але і той заставаўся без навуковага выкарыстаньня. У рэзультаце мы аб сваім краі, яго прыродзе, багацьцях і усякіх магчымасьцях, з іх вынікаючых, ня ведаем

бліжна што нічога. Бо ня можна-ж лічыць за навуковае знаньне тыя абрыўкі выпадковых ведамасьцяў, якія спатыкаюцца ў нямногіх, насьвячоных геаграфіі Беларусі, працах. Выходзіць, словам, так, што край, дзе мы жывём і жыць зьбіраемся, дзе закладаем працу сваю, спадзяючыся, пэўна-ж, нейкіх рэзультатаў, край гэты застаецца для нас і дагэтуль краем няведаным.

Якім чынам ствăралася гэткае дзіўнае палажэньне—зразумець лёгка. Царскі ўрад пазакрываў усе асяродкі навукі, якія існавалі некалі у Беларусі. Гэтым не толькі была спынена навуковая работа самых школаў, але была выклікана эміграцыя адукаванае моладзі з Беларусі ўва ўсе канцы сьвету. Моладзь наша ехала вучыцца ў чужыя мясты дый там, у большасьці, скончыўшы школы, заставалася працаваць. У Беларусі тады было ўсё прыціснута: ня было наогул ніякага мясцовага культурнага жыцьця. Давяла гэтая царская палітыка да таго, што край наш, бязумоўна багаты, прыгожы, здаровы, стаў лічыцца на сьвеце бедлай, неураджайнай пусткаю, гнілым і брыдкім балотам. І нічога дзіўнага. Ня было аграномаў, інжынэраў, дасьледчых установаў—і земляробства ды прамысловасьць стаіць на месцы: ня было мастакоў—ня было каму цаніць і паказваць хараство Беларусі: ня было дактароў—дык лячылі знахары і хваробы панавалі над працоўнымі масамі. Гэтак палітыка царскага ўраду ў адносінах да Беларусі—і, асабліва, да яе школаў—давяла Беларусь да страшнага заняпаду.

З перамогаю пролетарыяту ўсё гэтае палажэньне павінна было моцна зьмяніцца. Беларусь атрымала магчымасьць стварыць свае вышэйшыя школы і цяпер ужо ў Менску працуе Беларускі Дзяржаўны Унівэрсітэт з цэлым радам факультэтаў і аддзяленьняў ды Беларускі Дзяржаўны Інстытут сельскае гаспадаркі. Існуюць таксама вышэйшыя школы у Горках, Смаленску. Некаторыя з іх працуюць ужо па некалькі гадоў і ад іх беларускае пролетарскае грамадзянства ўправе спадзявацца самае шырокае ўвагі да краяведаньня, асабліва пільных заходаў, каб наладзіць дасьледчую работу ў краі. Ляжыць гэтая задача перад усім на Беларускім Унівэрсітэце. Калі-б на яго месцы быў звычайны правінцыяльны расійскі ці польскі унівэрсітэт (як у Вільні, Смаленску), дык і ад такога унівэрсітэту можна было-б не вымагаць шырокае навуковае працы сусьветнага значэньня, але арганізацыі навукова-дасьледчае краяведнае працы вымагаць было-б можна і трэба. Тым больш гэтыя вымаганьні павінны быць пастаўлены Унівэрсітэту Беларускаму, які знаходзіцца ў сталіцы Беларусі. Ужо ў значна меншай меры гэтыя-ж вымаганьні могуць быць пастаўлены Агранамічнаму Інстытуту, прадстаўніку прыкладнае навукі, якога дзейнасьць пры належным падзеле працы заўсёды павінна выглядаць так, што, атрымліваючы ад унівэрсітэтаў гатовыя вывады чыстых навук, ён будзе дапасоўваць іх да вымогаў гаспадаркі і ў гэтым кірунку весьці самастойныя дасьледы. І толькі хіба нездаровыя варункі жыцьця дарэвалюцыйнае *Расіі* пераклалі бадай ці не галоўны цяжар прыроднага і эканамічнага дасьледжваньня краю на вышэйшыя сельска-гаспадарскія школы, якія (як, прыкл., Пятроўская Акадэмія) абярталіся бышцам у унівэрсітэты з аграномічнай толькі спэцыялізацыяй; аднэю з прычынаў такога зьявішча было, мусіць, тое занядбанае палажэньне, у якое царскі ўрад ставіў прыродныя факультэты унівэрсітэтаў, бачучы ў разьвіцьці тэорэтычнага прыродазнаўства адну з найбольшых небясьпекаў для свайго панаваньня і для існаваньня тых фундамэнтаў, на якія ён апіраўся. Пры вольным і шырокім разьвіцьці прыродазнаўства у унівэрсітэтах, апошнія будуць паказваць і расьпрацоўваць шляхі для прыкладное навукі, і гэты падзел працы напэўна дасьць максімальны эфэкт.

Геаграфія, краяведаньне і такія сумежныя з імі дысцыпліны, як навука аб грунтох, мэтэоролёгія, зьяўляючыся, бязумоўна, навукамі тэорэтыч-

нымі, хаця і вельмі цесна зьвязанымі з рознымі практычнымі відамі, павінна знайсьці месца ў Беларускім Унівэрсітэце—і не апошняе месца.

Прыймаючы пад увагу спэцыяльныя варункі Беларусі, поўную нязьведанасьць яе прыроды, арыгінальнасьць эканамічнага укладу жыцьця, можна сказаць, што тут патрэбен цэлы геаграфічны факультэт, або хоць аддзяленьне пры унівэрсітэце—гэтак, як існуюць эканамічнае, матэматычнае ды іншыя аддзяленьні. Геаграфічнае аддзяленьне нічуць ня менш патрэбна для жыцьця, для школы і пролетарскае дзяржавы, чым якое-небудзь з існуючых аддзяленьняў. Калі паставіць яму заданьнем толькі прыгатаўляць настаўнікаў геаграфіі, дык і так яно будзе патрэбнейшае, прыкл., за матэматычнае аддзяленьне. Бо ў беларускіх школах з бядою напалам мог-бы выкладаць і матэматык з якога Саратаўскага або Томскага Ун—ту; але географ, незнаёмы з краем, у вучыцялі не гадзіцца. Гэтак ёсьць, калі лічыць заданьнем геаграфічнага аддзяленьня—толькі гатаваць пэдагогаў-географаў. Калі-ж уявіць сабе ўсе вялізарныя задачы, якія паставіць такой установе беларускае краяведаньне, той непачаты кут працы, якім ёсьць дасьледы нашае прыроды, эканомікі, этнографіі і г. д., дык патрэбу гэткага геаграфічнага аддзяленьня проста трэба прызнаць палючаю.

Тым часам у Беларускім Унівэрсітэце мы ня бачым ня толькі геаграфічнага факультэту ці аддзяленьня, але, нават, ні аднае катэдры па геаграфіі ці якой з яе частак, ні аднаго спэцыяліста з гэтае галіны знаньня. Мае выкладацца, праўда, курс эканамічнае геаграфіі Беларусі, але курс гэты, відаць разглядаецца, як просты дадатак да комплекту іншых эканамічных навук. На гэта паказуе адсутнасьць асноўных геаграфічных катэдраў (агульнае землязнаўства, фізычная геаграфія Беларусі і г. д.), без чаго навуковая пастаноўка курсу эканамічнае геаграфіі Беларусі немагчыма. Найгорш, аднак, тое, што пры гэтых варунках краяведаньню, ласьне, ў яго прыродазнаўчай частцы саўсім не знаходзіцца месца ў унівэрсітэце. Відавочна, што увесь цяжар прыродніцкага дасьледжаньня краю ляжа на Сельска-гаспадарчы Інстытут, хаця, як ужо гаворана, гэта будзе шкодна і для краяведаньня, і для Унівэрсітэту, які страціць магчымасьць моцна зьвязацца з краёвым жыцьцём, і ў канцы—для Сельска-гаспадарчага Інстытуту, якому, заместа таго, каб карыстацца гатовымі даннымі гэтае навукі, прыдзецца чыстыя данныя ўласным мазалём здабываць. Краяведная праца павінна апірацца на унівэрсітэт, на яго геаграфічныя катадры, яго габінэты і лябораторыі, і з свайго боку ўліваць у унівэрсітэт сабраныя з усяе Беларусі маладыя дасьледчыя сілы, свае матар'ялы, колекцыі і г. д. Гэтая праца зробіць унівэрсітэт неразрыўнаю часткаю краёвага жыцьця, значна ўзмоцніць яго ўласнае становішча і вартасьць. Ясна, такім чынам, што геаграфічныя катадры павінны быць створаны пры Беларускім Унівэрсітэце і нямінуча будуць створаны. Трэба толькі, каб гэта адбылося хутчэй, каб арганізацыю прыродніцкага дасьледжаньня краю унівэрсітэт паставіў сваёй найважнейшай і найпільнейшай задачай.

У даўнейшыя, перадрэвалюцыйныя часы студэнты-беларусы расійскіх вышэйшых школ, імкнучыся направіць несправядлівасьць, пазбавіўшую іх родны край навукова-дасьледчае працы, саматугам закладалі «гурткі пазнаваньня Беларусі» і праз іх вялі працу дасьледваньня Беларусі. У нашыя часы падобныя гурткі так сама існуюць, але вышэйшыя школы Савецкае Расіі адносяцца да іх з самаю шчыраю прыхільнасьцяй. Беларуская студэнцкая асоцыяцыя на прызнаньне знамянітых маскоўскіх прафэсароў—ёсьць гордасьцю Пятроўскае акадэміі і з боку сваіх вучыцялёў спатыкае шырокую навуковую падмогу. Выдатнейшыя расійскія навуковыя (Аганоўск, Бушынскі) становяцца на чале іхняе працы па дасьледжваньню Беларусі, што

выклікае самую глыбокую пашану да гэтых людзей—нічым з Беларусьсю ні зьвязаных, нічым ёй не абавязаных. Як чутно, краяведныя гурткі пачынаюць закладацца і сярод менскага студэнцтва. Лічачыся з гэтымі краяведнымі імкненьнямі студэнцтва ды з практычнымі вымогамі жыцьця і будучае дзейнасьці гадунцоў унівэрсітэту, трэба было-б увесьці агульны курс краяведаньня (геаграфіі Беларусі) на ўсіх факультэтах унівэрсітэту—гэтак, як ужо уведзена беларуская мова. Бо будучаму працаўніку сацыялістычнае дзяржавы, у якой-бы галіне ён ні працаваў, ведаць край, у якім ён жыве,—ня толькі цікава, але і карысна і для яго самога і—яшчэ больш—для таго дзела, якое ён робіць.

Ня можна пахваліцца, каб краяведаньне належна было пастаўлена ў ніжэйшых ступянёх нашае школы. Шмат дзе геаграфія Беларусі саўсім ня выкладаецца, шмат дзе ёй адводзіцца занадта мала часу. Аднак, дзеля абшарнасьці і паважнасьці гэтае справы, ёю трэба будзе заняцца асобна. Датаго-ж, здаецца нам, што і тут шмат залежыць ад унівэрсітэту: калі-б там разгарэлася вогнішча краяведнае працы, дык іскры ад яго, бязумоўна, далецелі-б і ў глухія вясковыя школы, і геаграфія атрымала-б там належнае ёй месца.

Ня трэба сумлявацца, што створаны рэвалюцыяй, гэткі чулы да вымогаў жыцьця, да патрэбаў пролетарскіх масаў Беларусі, Беларускі Дзяржаўны Унівэрсітэт, нўзабаве возьмецца за краяведную працу і шырока яе разгорне: гэтым ён у кожным разе споўніць важнейшае дзяржаўнае заданьне.

Ар. Смоліч.

Саюз Савецкіх Рэспублік.

Прамова т. Сталіна на X Усерасійскім Зьезьдзе Саветаў.

(*Пасядж. 26 сьнежня*).

Т.т., некальні дзён таму назад, перад адкрыцьцём гэтага зьезду, прэзыдыум УЦВК атрымаў рад пастаноў ад зьезду саветаў Закаўкаскіх рэспублік, Украіны і Беларусі аб пажаданьні і неабходнасьці аб'яднаньня гэтых рэспублік у адну саюзную дзяржаву. Прэзыдыум УЦВК разважаў над гэтым пытаньнем і выказаўся таксама за аб'еднаньне. У сувязі з гэтай пастановай, у парадку дня нашага зьезду стаіць пытаньне аб аб'еднаньні рэспублік.

Кампанія на аб'яднаньню савецкіх сацыялістычных рэспублік пачалася яшчэ 2—3 месяцы таму назад. Ініцыятыву ўзялі на сябе Азэрбэйджанская рэспубліка, Армянская і Грузінская, потым далучыліся да іх Украінская і Беларуская рэспублікі. Сэнс кампаніі заключаецца ў тым, што старыя дагаворныя стасункі — стасункі конвенцыі паміж РСФСР і іншымі савецкімі рэспублікамі, вычарпалі сябе, аказаліся невыстарчаючымі. Сэнс кампаніі ў тым, што ад старых дагаворных стасункаў неабходна трэба перайсьці да стасункаў больш цеснага аб'яднаньня—да стасункаў, якія маюць на мэце ўтварэньне адзінай саюзнай дзяржавы з адпаведнымі саюзнымі органамі выканаўчага і заканадаўчага характару, з ЦВК і Саўнаркомам саюзу—карацей: тое, што раней выконвалася эпізодычна ў рамках конвенцыйных стасункаў, цяпер падчас кампаніі прапануецца аформіць, як нешта сталае.

Якія прычыны, што пасоўваюць рэспублікі на шлях аб'еднаньня, якія акалічнасьці, што вызначаюць неабходнасьць аб'еднаньня?

Істнуюць тры групы акалічнасьцяў, паказаўшых неабходнасьць аб'яднаньня савецкіх рэспублік у адну саюзную дзяржаву. Першая група акалічнасьцяў гэта—факты датычна нашага ўнутранага гаспадарчага становішча. Па-перша, беднасьць нашых гаспадарчых рэсурсаў, якія засталіся ў рэспубліцы, дзякуючы сямёхгадовай вайне,—беднасьць, якая прымушае нас аб'яднаць гэтыя малыя сродкі дзеля больш рацыянальнага выкарыстаньня іх і развіцьця асноўных галін гаспадаркі, якія складаюць грунт савецкай улады ва ўсіх рэспубліках. Па-другое, гістарычна склаўшыеся прыродны падзел працы, гаспадарчы падзел працы між рознымі раёнамі і рэспублікамі нашай фэдэрацыі. Напрыклад, поўнач дае поўдню і ўсходу мануфактуру; поўдзень і ўсход даюць поўначы хлапок, апал і інш. Вось гэты падзел працы, які істнуе між краінамі ня можа быць выкрасьлены адным росчаркам пяра: ён утварыўся гістарычна ўсім ходам гаспадарчага разьвіцьця